पातिली स्त्री पतिः स्वामी पत्नी वा लीयते अत्र लि–बा० ड गौरा०ङीष्। १वाणुरायां २नार्य्यां ३मृत्पात्रभेदे (पातिल) मेदि०। [स्त्रिनि च मेदि०।

पातुक त्रि० पत–उकञ्। १पतनशीले २प्रपाते ३जलकह-

पाल त्रि०पाति रक्षति पिबति वा पा–डच्। १रक्षके २पायिनि च त्रि० स्त्रियां ङीप्। ३गन्धपत्रे ४दण्डभेदे पु० हेमच०। [सेनागणककर्मणि तद्भावे च।

पाल्तिगणक न० पत्तिगणकस्य भावः उद्गाता० अञ्।

पाल्लीवत पु०पल्ली विद्यतेऽस्य मतुप्। "छन्दसीरः" पा०यस्य वः तच्छब्दोऽस्यत्र विसुक्ता० अण्। पल्लीवच्छन्दयुक्ते १अध्याये २अनुवाके च। सचानुवाकः "तान् यजतान् इत्यादिवर्गः" ऋ० १।१४,७। तस्येदम् अण्। ३ग्रहरूपपात्रभेदे यजु० १८।२० कात्या० ९।५।२१ शत०ब्रा० १७।७।२।९।

पात्य न०पत्युर्वाः यक्। १पतित्वे "भरणाद्धि स्त्रिया भर्त्ता पात्याच्चैव स्त्रियाः पतिः" भा०शा० २६७अ० पत–णिच् यत्, पत–ण्यत् वा। २पातनीये ३पतनीये च त्रि०।

पात्र पु०न० अर्त्तीं० प्राति रक्षत्याधेयं पिबत्यनेन वा पा–ष्ट्रन्। १जलाद्याधारे भोजनयोग्ये २अमत्रे अमरः। अस्य स्त्रीत्वमपि दिक्षात् ङीष्। विद्यादियुक्ते दानयोग्ये ३ब्राह्मणे न० "ब्राह्मणं पात्रमाहुः" इति स्मृतिः। ४यज्ञिये स्रुवादौ, तीरद्वयमध्यवर्त्तिनि ५जलाधारस्थाने ६राजामात्ये च मेदि०। नाटकेऽभिनेये ७नायकादौ च न० हेमच० ८मानभेदे वैद्यकम्। यज्ञियश्रौतादिसाधनपात्रलक्षणम् कात्या० श्रौ० भाष्ये।

"अथ पात्राणां लक्षणमुच्यते खादिरः स्रुवोऽङ्गुष्ठपर्वदत्तपुष्करो नाभिकावत् पर्वार्द्धखातो भवति। स्फ्यश्च खादिरः खड्गाकृतिररत्निमात्रः। स्रुचो बाहुमात्रो मूलदण्डास्त्रिखाता हंसतुण्डवदेकप्रणालिकायुक्ताः। पाणिमात्रपुष्कराधस्तात्खातयुक्ताश्च कार्य्याः। पालाशी जुहूः, उपभृदाश्वत्थी, वैकङ्कती ध्रुवा "एतेषां दक्षाणामेकस्य वा सर्वाः स्रुचः कारयेत्, बाहुमात्रोऽरत्निमात्रो वाप्यास्यस्त्रोविला हंसतुण्डः" इत्यापस्तम्बः। अग्निहोत्रहवणी वैकङ्कती, अग्निहोत्रस्रुवो वैकङ्कतः। यैः पात्रैर्होमो न क्रियते तानि सर्वाणि वारणानि भवन्ति तानि चोलूखलमूषलकूर्चेडापात्रीपिष्टपात्रीपुरोडाशपात्रीशम्याग्रहतावटामाश्वत्थ्यौ पवेषान्तर्द्धानकटप्राशित्रहरणमन्थपात्रब्रह्मासनादीनि। तत्रोलूखलादीनि वाणानि। कूर्चो बाहुमात्रः पीठाकारः। इडापात्री पिष्टपात्र्यौ अरत्निमात्र्यौ मध्यसंगृहीते। पुरोडाशपात्री प्रादेशमात्री समचतुरस्रा षड्ङ्गुलदृत्तखातवती। शम्या प्रादेशद्वादशाङ्गुला प्राशित्रहरणं दृत्तमादर्शाकारं चतुरस्रं चमसाकारं वा तथैव द्वितीयमपिधानपात्रम् षडङ्गुलं चोभयत्र खातवत्। आसनानि चारत्निमात्रदीर्घाणि प्रादेशमात्रविपुलानि सर्वेषु पात्रेषु मूलाभिज्ञानार्थं दृत्तानि कार्य्याणि अनादेशे होमसाधनभूतानि पात्राणि वैकङ्कतानि भवन्ति यथा सोमयागे ग्रहचमसद्रोणकलशादीनि तत्रापि हविर्धानाधिषवणफलकस्मरणोपरिसवादीन्यहोमसंयुक्तानि वारणान्येव षोडशिनः पात्रं खादिरं चतुरस्रम् अंशदाभ्यपात्रमौदुम्बरं वचनात् वाजपेये सप्तदशानां सोमग्रहाणां पात्राणि वारणानि अहोमसंयुक्तत्वात्। सुराग्रहपात्राण्यपि वारणानि ग्राम्यान्तरानृमृण्मयानि वा इत्येवमादि सर्वमूहनीयम्। मूलं कात्या०श्रौ०१।२।२१ स्रुवादौ दृश्यम्। कर्मप्रदीपे च "आज्यस्थाली च कर्त्तव्या तैजसद्रव्यसम्भवा। मृण्मयी वा कर्त्तव्या सर्वास्वाज्याहुतीषु च। आज्यस्थाल्याः प्रमाणं तु यथाकामन्तु कारयेत्। सुदृढामन्त्रणां भद्रामाज्यस्थालीं प्रचक्षते। तिर्य्यगूर्द्धं वनिस्तारा दृढा नातिदृहन्मुखी। मृण्मयीदुम्बरी वापि चरुस्थाली प्रशस्यते। स्वशाखोक्तः प्रसुखिस्तो ह्यदग्धोऽकठिनः शुभः। न चातिश्लिष्टिः पाच्यो न चरुस्थालसमा। इध्मजातीयमिध्मार्द्धप्रमाणं मेखलं भवेत्। दत्तं चाङ्गुष्ठपृथ्वप्रसवदानक्रियाक्षमम्। एवैव दर्वी यज्ञस्य विशेषस्तमहं ब्रुवे। दर्वी द्व्यङ्गुलपृथ्वमा तृतीयोऽनन्तमेखलम्। मूलोलूखले पार्श्वे खायते सुदृढे तथा। इध्माप्रमाणे भवतः मूर्ध्नि वैष वमेव च। दक्षिणं वामतो बाह्यमात्मानिमुखमेव च। बाहुमात्राः परिधय ऋजवः दृत्तपोऽग्रणाः। त्रयो भवन्ति शीर्षाग्रा एवैषान्तु चतुर्दिशम्। प्रागग्रावभितः पश्चादुदग्रमथवा परम्। न्यसेत् परिधिमन्यन्तु दृढगग्रः स पूर्वतः" देवपूजाङ्गपात्रमानं देवीपु० उक्तं यथा "षट्त्रिंशदङ्गुलं पात्रमुत्तमं परिकीर्त्तितम्। मध्यमं तत्त्रिभागेन हीनं कन्यसमीरितम्। वस्त्रङ्गुलप्रमाणन्तु तत्पात्रं कारयेत् क्वचित्। नानाविधिलक्षणानि शौण्डरीकाकृतीनि च। शङ्खनीलोत्पलाकारपात्राणि परिकल्पयेत्। रत्नादिरचितानि कुर्य्यात् काचीमूलतल-